

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

ראש השנה תש"ע פרשת שבוע

**"יקוק יקוק אל רחום וחנון..."
החוזר בתשובה משבחים אותו**

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

הפסוקים המרכזיים ביותר בימי הרחמים והסליחות ובתפילות הימים הנוראים, הם הפסוקים העוסקים בשלש עשרה מידות של רחמים, שלימד הקב"ה את משה, שם - בנקרת הצור - כאשר ביקש משה מן הקב"ה לסלוח לעם ישראל על חטא העגל. וז"ל הכתוב:

"וַיַּעֲבֹר יְקֻקֹּק עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא יְקֻקֹּק אֶל רַחוּם וְחַנוּן אֶתְּךָ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְנֶאֱמַת: לִצַּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נִשָּׂא עֵוֹן וְנִפְשַׁע וְחִטָּאָה וְנִקְּה... " (שמות ל"ד ו-ז).
בביאור פסוקים אלה מובא בגמרא:

"ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. ד' ד' - אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. אל-רחום וחנון, אמר רב יהודה: ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר: "הנה אנכי כרת ברית"."

נחלקו גאונים וראשונים מה פשר הפתיחה הכפולה של "יקוק יקוק".
מפשט הגמרא משמע שאכן מדובר בשתי מידות וזו גם דעת ר"ת בתוס' (שם, ד"ה שלש עשרה מדות) וז"ל:
"דשני שמות הראשונים הם שני מדות... ה' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין".
לעומתו מביאים בעלי התוס' (שם) כי:

"במגלת סתרים דרבינו נסים אין מונה שם הראשון שיש פסיק בין השמות משום דהכי קאמר, קרא הקב"ה ששמו ה' קרא ה' רחום וחנון".
דברי הגמרא קשים להבנה. מה פירוש דברי רבי יוחנן: "והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם"?

האם מדובר כאן באמירת "מילת קוד" הפותחת שערי סליחה?! ומה פשר המימרא של רבי יהודה "ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם", על מה בדיוק כרותה הברית?

התשובה לשאלות אלה מצויה בדברי הגמרא שם. רבי יוחנן מדגיש: "יעשו לפני כסדר הזה". כסדר הזה אין פירושו רק אמירת "שלש עשרה מידות" אלא כפי שהגמרא מדגישה מיד לאחר מכן "ויעשה תשובה".

זה גם פשר דברי רבי יהודה. הברית כרותה למי שיעשה תשובה. הפתיחה לשלש עשרה מידות היא "יקוק יקוק" כדי ללמדנו שיש אפשרות של תיקון ותשובה. מידת הרחמים מאפשרת תיקון החטא: "אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה".

לא רק שמידת הרחמים מאפשרת זאת אלא שללא מידת הרחמים, לא יתכן תיקון ולא תיתכן תשובה. אמירת שלש עשרה מידות איננה מכפרת ואיננה מתקנת. היא באה להזכיר לאדם לעשות תשובה ולנצל את המתנה הנפלאה שהקב"ה העניק לנו אחרי חטא העגל, כשבשר ביום הכיפורים, סלחתי. מתנה שמשמעותה - תמיד אפשר לתקן.

גם אם לא הצלחת להישאר קרוב אל הקב"ה בגלל שחטאת, עדיין שמורה לך הזכות ליהנות ממידת הרחמים ולשוב.

הבה נתפלל לקב"ה כי השנה נזכה שלא לחטוא ולזכות למידת הרחמים הראשונה
או לפחות שנזכה לשוב בתשובה ולשמוע: סלחתי! בזכות מידת הרחמים השנייה.

לע"נ
רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

בצער רב אנו מודיעים על פטירתו של
חבר העמותה
פרופ' אמריק דויטש.
ההלוייה התקימה בי"ז אלול.

לע"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

כד' אלול - א' תשרי, בבא בתרא כג-כט

חזקת קרקעות (כט עמוד א')

הרב עופר לבנת

לע"י סבתנו מלכה טויבע בת הרב יעקב לייב

השבוע בדפי הדף היומי מתחילים ללמוד את פרק שלישי במסכת בבא בתרא. הפרק עוסק בשאלה מתי אדם מוגדר כמחוזק בקרקע. כאשר אדם "מוחזק" בממון פירוש הדבר שאנו מניחים שהוא הבעלים על הממון עד שיוכח אחרת. במטלטלין, בדרך כלל ההנחה היא שמי שהמטלטלין נמצאים ברשותו הוא הבעלים. לכן גם אם מישהו אחר היה ידוע כבעלים על החפץ, האוחז בחפץ הוא המוחזק. לעומת זאת, בקרקעות, להפך, מי שידוע לנו כהבעלים הוא המוחזק ולא מי שיושב בפועל בקרקע. לכן, אם היושב בקרקע טוען שהוא קנה את הקרקע מהבעלים, עליו להביא כהוכחה את שטר המכירה.

מתי היושב בקרקע הופך להיות מוחזק בקרקע? המשנה (כח עמוד א) קובעת כי לאחר שאדם ישב שלוש שנים בקרקע וטען שקנה אותה בשטר, אם הבעלים הקודמים לא ערערו על ישיבתו שם, הוא הופך להיות המוחזק בקרקע. מרגע זה גם אי אפשר לתבוע ממנו להציג את שטר הקנין. הגמרא דנה בשאלה מדוע דווקא לאחר שלוש שנים אדם הופך להיות מוחזק. מסקנת הגמרא (כט עמוד א) היא שעד שלוש שנים אנשים נזהרים לשמור שטרות להוכחה שהם קנו את הקרקע. אך לאחר שלוש שנים הם כבר לא נזהרים לשמור את השטרות.

הראשונים נחלקו בהבנת מסקנת הגמרא. לדעת הרמב"ן (בבא בתרא מב עמוד א ד"ה הא דתניא) הסיבה העיקרית לכך שהמוחזקות עוברת ליושב בקרקע היא משום שישנה הוכחה שהוא קנה את הקרקע מכך שבמשך זמן רב הבעלים לא מחו על כך שהוא יושב בקרקע. אולם, עד שלוש שנים אנו מצפים שאדם ישמור על השטר ולכן אם הוא לא מראה לנו את השטר הדבר מעורר חשד כנגדו. אך לאחר שלוש שנים, כיוון שיתכן שאדם כבר איבד את השטר, אנו סומכים על ההוכחה הנובעת מכך שהבעלים לא מחו.

ה"קצות החושן" (קמ, ב) מוכיח מכמה ראשונים שהם הבינו אחרת מהרמב"ן. לשיטתם כיוון שחכמים ראו שלאחר שלוש שנים אנשים לא נזהרים לשמור על שטרות, הם חששו שהבעלים הקודמים ימתינו עד שהבעלים הנוכחים יאבדו את השטר, ואז יבואו ויטענו שבעצם הקרקע עדיין שייכת להם. לכן, תקנו חכמים שלאחר שלוש שנים המוחזקות תעבור אל היושב בקרקע.

סיכום: לדעת הרמב"ן החזקה בקרקע לאחר שלוש שנים נובעת מההוכחה מכך שהבעלים לא מחו. לדעת "קצות החושן" החזקה מקורה בתקנת חכמים משום שלאחר שלוש שנים אנשים לא נזהרים לשמור על שטרותיהם.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

האם משה נקבר אצל רשעים?

מיקום קברו של משה רבנו מעורר קושי (דברים לד, א-ו)

"וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ... וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ד' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ד': וַיִּקְבֵּר אֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:"

הכתוב סותר את עצמו לכאורה; שהרי "הר" הוא מקום גבוה ואילו "גיא" הוא מקום נמוך. אכן עזרא מתייחס לסתירה הזו ואומר שם:

"ויקבור אותו - הוא קבר עצמו, שנכנס במערה ב'גיא'... ודע, כי 'הר העֵבְרִים', שהוא 'הר נְבוֹ' - שהוא צלם כוכב, הוא בעצמו 'הגיא', שהוא רֹאשׁ הַפְּסָגָה, שהוא מוֹל בֵּית פְּעוֹר. והעד, שאמר הכתוב..."

בהמשך דבריו, אכן עזרא משווה בין הכתובים השונים; ומסיק מהם שמשה נקבר ב"הר" שהיו לו שמות רבים; ואחד מהם היה - 'הגיא'. אלא שהדבר תמוה מפני ש'הגיא' מתאים כשם למקום נמוך. אכן עזרא עונה על כך ואומר ש'נְבוֹ' - הוא צלם כוכב. כלומר, בני ישראל הסבו את שמו של ההר לשם 'הגיא'; כדי לציין שהמקום הזה היה קשור לעבודה זרה - ולכן הוא "נחות" ובזוי מבחינה רוחנית.

קשה מדוע הכתוב נצרך לספר זאת דווקא כאן? אם הכתוב רוצה להשכיח שם של עבודה זרה, מדוע הוא מאריך ומספר דווקא כאן - שהמקום נקרא גם בשם 'מוֹל בֵּית פְּעוֹר'?

תרגום יונתן

תרגום יונתן מתייחס להזכרת 'בית פעור', וזו לשונו:

"...דְּכַל אֵימַת דְּזִקְיָא פְּעוֹר לְמַדְפֵּר לְיִשְׂרָאֵל חוֹבְתָהוֹן מוֹדִיק בְּבֵית קְבוּרָתֵיהָ דְּמִשָּׁה וּמִתְּכַבֵּישׁ..."

ובתרגום חופשי לעברית:

"...שכל זמן שעולה פעור להזכיר לישראל את חטאם הוא מביט בבית קבורתו של משה ויורד ונכנע..."

סגנון התרגום טעון ברור. אם כוונתו לומר שפעור עולה כדי להזכיר בפני הקב"ה את 'חטאם של ישראל'; הוא היה צריך לנקוט "לְמַדְפֵּר - חוֹבְתָהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל"; כפי שהוא נוקט באופן דומה בתרגומו בויקרא (ד, כא; טז, יז). אולם התרגום נוקט "לְמַדְפֵּר לְיִשְׂרָאֵל -

חובתהון"; שמשמעותו "להזכיר לישראל את חטאם". מדובר במציאות שאינה חטא גמור; ולפיכך אי אפשר להזכיר אותה בתור חטא לפני הקב"ה - אך אפשר להזכיר אותה בתור חטא בפני ישראל. היכן מצאנו מצב כזה?

המסורת של יחזקאל ביחס לחטא העגל

מציאות של חטאים שאינם גמורים מתוארת בילקוט שמעוני (תורה, תשלב):
"וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים (רע באַזְנֵי ד', וַיִּשְׁמַע ד' וַיַּחַר אָפוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ד' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמִּחְנֶה). מימיהם לא חטאו חטא גמור ולא לקו מכה גמורה, ... משל למה הדבר דומה, למי שהלך אצל הזהבי לעשות לאשתו קוזמיון (תכשיט), והיא הולכת אצל המכשף לעשות לו כשפים... כך אמר הקב"ה אני משבת אתכם ב'אזניכם' שנאמר (יחזקאל טז, יב) 'וְאַתָּן נָזַם עַל אֶפְךָ וְעִגְלִים עַל אֲזָנֶיךָ', ואת מכעסת אותי ב'אזניכם' שנאמר (שמות לב, ג) 'וַיִּתְּפָרְקוּ כָּל הָעַם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב [אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם] !!!'

ילקוט שמעוני מגלה שלפי המסורת של הנביא יחזקאל, ישראל לא חטאו מימיהם בעבודה זרה ביחטא העגל, וגם לא בחטאים החמורים של 'מִתְאַנְנִים' ו'קִבְרוֹת הַתְּאֵנָה'. הקב"ה העניק לעם ישראל במעמד הר סיני - יכולת להאמין בו ובניסיו, ולהשתחרר מהנהגות של דרך הטבע. יחזקאל מדמה את המתנה הזו לתכשיטי זהב שעל האוזניים ('וְעִגְלִים עַל אֲזָנֶיךָ'). אלא שהעם מאס במתנה הזו; והכתוב מדמה את המאסה הזו - להורדת התכשיטים לצורך העגל - 'וַיִּתְּפָרְקוּ כָּל הָעַם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב [אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם] !!!'.

בני לוי נצטוו "להרוג" את החוטאים בעגל. במאמר "והשיב לב אבות על בנים" התבאר שמדרשי חז"ל רבים מרמזים שמדובר ב"הריגה" סמלית, שנועדה ל"הגנה עצמית"! בני ישראל לא רצו להתנתק מהעיסוק ומהחיבור לעולם הגשמי; והם התייחסו למי שעיקר עמלם בתורה ובתפילה - כמו לאנשים שאינם מחוברים ל"חיים" - אנשים "הרוגים". משה חשש שהלויים יאמצו את השקפת העולם הזו. לכן הוא הורה ללויים להתגונן; ולהתייחס כמו לאנשים "הרוגים" - דווקא לאלו שלא רצו בחיים הרוחניים!! הכתוב מתאר את מה שהתרחש בחטא העגל במבט דרך "המשקפיים התורניות הגבוהות" של משה רבנו. לפיכך הוא מתאר את מה שהתרחש שם כ"חטא עבודה זרה ממשי";¹ ואת העונש של החוטאים כ"הריגה".

המסורת ביחס לחטא ה"מתאוננים"

ילקוט שמעוני מבאר שמסורת דומה יש גם ביחס לחטא ה"מתאוננים". במאמר "המידע החסוי ממלחמת עמלק" התבאר שבספר תהילים (ע"ח) המשורר אסף מגלה, שכאשר ישראל נסעו מים-סוף ליוו אותם סלעים שהתבקעו ויצאו מהם 'נִזְזָלִים' מיוחדים, שהכילו מרכיבים מזיניים כמו מים שמן ודבש. אולם ישראל רצו לאכול מזון רגיל - כמו הגויים. משה ראה יתרון גדול בתזונה הזו, מפני שהיא חסכה זמן מרובה של עיסוק במזון. הוא רצה שישראל יישארו בדרגה גבוהה כמוהו; וסירב להתפלל עליהם שיקבלו מזון רגיל. ישראל קבלו את הַמֶּן והַשָּׁלוֹ בזכות תפילותיו של יהושע בן נון. יהושע טען בפני הקב"ה, שכל עוד הגוף של בני ישראל דומה לגוף של הגויים - צריך להנהיג אותם כמו הגויים! הקב"ה נענה לבקשותיו. לכן הם קיבלו גם 'מֶן' וגם שָׁלוֹ.

כידוע, אכילת בשר לא הותרה לבני האדם מלכתחילה. היא הותרה לנוח ולבניו רק בעקבות חטאי דור המבול. לאחר שישראל קיבלו את הַמֶּן ואת הַשָּׁלוֹ, הם באו להר סיני וקבלו את התורה ובנו את המשכן. משה הניח שעם ישראל "התעלה" כבר, ומסוגל להתנתק מהצורך באכילת בשר. לפיכך, משה התפלל אז לקב"ה שיפסיק להביא להם את הַשָּׁלוֹ. אולם גדולי ישראל שבאותו הדור חלקו על משה, ונקטו שמוטב לישראל להישאר במצב הקודם ולהמשיך לקבל בשר מהקב"ה. מה שהתרחש לאחר מכן מתואר כמאורעות שהתרחשו ב"תְּבַעְרָה". חז"ל מגלים שה"אש" שבערה "בקצה המִחְנֶה" - בערה ב"קציניים" שבהם - כלומר בגדולי ישראל. הפרשייה מדגישה שישראל לא היו "מִתְאַנְנִים" ממש אלא - "כְּמִתְאַנְנִים" בכ"ף הדמיון; והיא מרמזת שניתן להבין שאף האש שבערה בהם לא היתה אש רגילה - אלא "כמו אש"; ומבחינה חיצונית אי אפשר היה להבדיל בין ה"מתים" ש"בערו" - לבין ה"חיים" ש"לא בערו".²

משה ניסה לגמול את עם ישראל מאכילת הבשר בתהליך חד וכפייתי; אך העם נטה אחר שיטת הזקנים ונוצר נתק בינו ובין העם. הקב"ה מילא את רצונו של משה בדרך הפוכה. משה הצטוו להודיע לעם, שהם יקבלו שפע של בשר במשך חודש ימים, והם יאכלו ממנו עד שהבשר יעורר בהם גועל. אולם כאשר הַשָּׁלוֹ הגיע מסופר שהַשָּׁלוֹ המית אותם באופן מיידי. ברם, היתכן שד' יטה בעם ישראל! היתכן שד' ציווה את משה להודיע לעם שהם יאכלו בשר עד שיימאסו באכילתו; אך בסופו של דבר ד' המית אותם מיידי כשאכלו מהבשר!;

אין סתירה בין ההבטחה לבין מימושה, מפני שמדובר בתיאור האירוע דרך "משקפיים" שונות. הקב"ה השפיע עליהם בשר בכמות עצומה במשך חודש ימים עד שהם מאסו באכילתו. מתוך שהם מאסו באכילת הבשר, הם זכו לקבל את ה"משקפים הגבוהות" של משה רבנו. הם שבו והתבוננו באמצעות "המשקפיים" האלו כיצד נראתה אכילתם בתקופה הקודמת; והם ראו לגד "עיניהם" - אנשים שהקב"ה היכה אותם ב"שיגעון" של "תאוה"; אשר כבר כשהם נגסו בבשר הם היו נחשבים ל"מתים".

המשמעות הסמלית של קברות התאוה

לאחר שישראל זכו ל"משקפיים הגבוהות" הללו; משה העלה אותם למדרגה גבוהה יותר. משה הודיע להם שהעולם חייב את "המתים (=המשוגעים)" האלו! ללא האנשים "המשוגעים" - מוכי תאוות האוכל הטוב ותאוות ההתרחבות והעלאת רמת החיים - העולם לא היה מתפתח!! וכעין כך מבואר בהקדמת הרמב"ם למשנה:
"וכמה יפה פתגם האומר "אלמלי השוטים היה העולם חרב" ואין לך שטות גדולה מזו שאדם חלוש הנפש, בנין גופו רופף, נוסע מקצה האקלים השני עד קצה הששי, ... כדי שאולי ירויח דינר. וכאשר יקבץ מאותם הדינרים שמסר כל רוחו עליהם, יתחיל לחלקם לאומנים לבנות לו... בנין שיעמוד מאות בשנים, והוא יודע ברור שלא נותר מחייו אפילו כדי לבלות בנין של גומא, היש שטות חמורה מזו. וכך כל תענוגות העולם ותאוותיו - שטות בהחלט!! כדי שיבנה העולם. ... כי סיבת נחת אותו ה"כסיל" מפני שגם הוא משרת לאדם שהוא משרת הבורא, ... ויהיה אותו הארמון מוכן ל"חיסוד" שיבוא במשך הזמן באחד הימים לחסות בצל קיר מקירות אותו ארמון ותהיה בכך הצלתו ממות!...!!"

משה גילה בפני ישראל את התפקידים השונים שהקב"ה חילק בעולמו; והוא בחן יחד עימם את המקומות (=התפקידים) שקיימים בעולם. משה וישראל נטלו לעצמם את המקומות (=התפקידים) שמתאימים לאנשים "החיים"; המקומות (=התפקידים) של

ה"חסידיים" שהוגים בתורה ומתנזרים מתאוות העולם הזה. ואילו את המקומות (=התפקידים) שמתאימים לאנשים "המתים" הם הותירו ל"מתאווים". כדי ש"המתאווים" - "יקברו שם" במשך שנות חייהם ויעסקו בפיתוח הגשמי של העולם.

בתורה מסופר בכמה מקומות שהקב"ה העניש את ישראל והמית חלק מהם. לא מסופר שם ש"קברו" את המתים. המקום היחיד שהתורה מספרת זאת הוא בפרשיית "המתאווים"; והדבר אומר דרשני!! לפי מה שהתבאר - הדבר מובן. כאשר מדובר ב"מיתה רגילה", פשוט שקוברים את המת ואין צורך להאריך בכך. אולם כאשר מדובר ב"מיתה סמלית", יש משמעות סמלית מיוחדת גם ל"קבורה"; ולפיכך, התורה ראתה צורך מיוחד להדגיש זאת. אין זה המקום היחיד בתורה שה"קבורה" מופיעה במשמעות סמלית; וכפי שהתבאר באריכות במאמר "[הקבורה המסתורית של אהרן](#)".³

ארצות "החיים" - וארצות "המתים"

ארץ ישראל נועדה להיות הארץ של האנשים "החיים" שעוסקים ברוחניות. שאר הארצות נועדו עבור האנשים "המתים" ש"מתאווים" ועוסקים בפיתוח הגשמי של העולם. הד להבנה הזו אנו מוצאים בדברי דויד בתהלים (קטז, ט) "אֶתְהַלֵּךְ לְפָנַי ד' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים". המפרשים כתבו, שדויד חיבר את המזמור הזה בשעה שהוא ברח לחוף-לארץ, לפלישתים. הוא התפלל לחזור לארץ ישראל. לפי מה שמתבאר במאמר זה - ארץ ישראל היא הארץ של "האנשים החיים".

הבנה דומה נמצאת גם בספר שמואל (א כו, יט) בדברי דויד לשאול שרודף אותו: "...כִּי גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת ד' לְאֹמֶר לֵךְ עִבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים". דברי דויד הם תמוהים לכאורה, מדוע מי שנמצא בחוף לארץ צריך לעבוד עבודה זרה? ברם, צריך להבין את דברי דויד שם לפי מה שהתבאר בילקוט שמעוני, שחטא העגל לא היה עבודה זרה ממש. ואף כאן, כוונת דויד היא שארץ ישראל היא "נחלת ד'" והיא נועדה לעבודה הרוחנית שנחשבת לעבודת ד'. מאידך, חוץ לארץ נועדה לעבודה של "המתאווים" להתחבר אל הגשמיים; ולפי המסורת של דויד עבודתם נחשבת ל"עבודה זרה".

"הגיא" ו"מול בית פעור"

המסורת של דויד מבוססת על השמות "הגיא" ו"מול בית פעור". אבן עזרא הסביר שהשמות האלו היו שמות נוספים של "הר נבו". אולם קשה לומר זאת, שהרי משה אומר בפרשת ואתחנן (דברים ג, כט) - "וַנִּשָּׁב בְּגֵיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר", ולאחר מכן בסיום ספר דברים (לד, א) נאמר "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ...". ומכאן ש"הר נבו" אינו מזוהה באופן מדויק עם 'הגיא' ועם 'מול בית פעור'.

המסורת של דויד מסכימה עם העיקרון של אבן עזרא ש"הגיא" הוא שם גנאי; אך לפי המסורת של דויד, השם "הגיא" ניתן לכל העבר המזרחי של הירדן!! שם זה ניתן על ידי משה לישראל כדי להפנים בקרבם שעבר הירדן המזרחי הוא מקום נמוך (גיא) שנועד ל"מתאווים" שעוסקים בעבודה הגשמית; ואילו ארץ ישראל שממערב לירדן היא "גבוהה" מכל הארצות, מפני שהיא נועדה לעבודה הרוחנית.

גם השם "מול בית פעור" ניתן על ידי משה לישראל ככינוי לכל עבר הירדן המזרחי. המשמעות הרגילה של המילה "מול" בתנ"ך היא "צד".⁴ משמעות הכינוי "מול בית פעור" היא שעבר הירדן המזרחי הוא "הצד של בית פעור"; ואילו עבר הירדן המערבי הוא מה שמכונה בדברי דויד - **נחלת ד'**. משה לא התכוון לומר שיש ממשות בעבודה הזרה של "בית פעור". הכינוי נועד לגנות את מי שרוצה להישאר בחוף לארץ ולעסוק בריבוי נכסיו - ולהתייחס אליו כמו למי שנשאר בצד של העבודה הזרה.

הארץ הטמאה והארץ הטהורה

ההבנה שהכינוי "מול בית פעור" נוצר על ידי משה - ככינוי לצד המזרחי של הירדן - מסבירה גם ההתייחסות המיוחדת של ישראל אל השבטים שנשארו שם.

כזכור התבאר לעיל, שתאוות אכילת הבשר היא יסוד וסמל לשאר התאוות. משה חינך את עם ישראל ב"קברות התאוה" למאוס באכילת הבשר ובשאר התאוות. אולם החינוך הזה לא נקלט היטב אצל חלק מהשבטים. בני גד ובני ראובן אהבו לאכול בשר, והם היו בעלי מקנה רב. עבר הירדן המזרחי התאים לגידול מקנה, ולכן הם פנו למשה: "וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעֹבְדֶיךָ לְאֶחְזָה אֶל תַּעֲבֹרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן". משה הסכים לכך רק לאחר שהתנה עימם שיעברו חלוצים לפני ישראל וינחילו להם את הארץ המערבית. לאחר שהם קיימו את התנאי הם שבו לעבר המזרחי, והקימו מזבח ליד הירדן. בני ישראל לא הבינו מדוע הם הקימו את המזבח ורצו לצאת עימם למלחמה (יהושע כב, טו-יח):

"... וַיִּדְבְּרוּ אֹתָם לֵאמֹר... הֲמַעַט לָנוּ אֶת עֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטְהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה... וְאַךְ אִם טַמְאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עָבְרוּ לְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת ד'..."

הדברים שנאמרו שם טעונים ברור. מדוע קיימת קביעה פסקנית שישראל לא נטהרו מ"עון פעור" והרי העוון הזה נמחל לישראל?⁵ ומדוע עבר הירדן המזרחי הוא "ארץ טמאה"?

ברם לפי מה שמתבאר במאמר זה, הדברים שהושמעו שם הם פרי החינוך הממושך של משה רבנו. משה חנך אותם להתייחס אל מי שמתאוה לחיות בצד המזרחי - כמי שגר ב"צד של בית פעור" וכמי שחוטא ב"עון פעור". העובדה שחלק מישראל התאוה לבשר ולממון ונשארו בצד המזרחי - היא עצמה מוכיחה שישראל לא התנקה מ"עון פעור הסמלי"; כלומר - מהתאוות הגשמיות.⁶ השבטים שחזרו לשם העדיפו לחיות ב"בית הקברות" של בעלי התאוה, ובתור "בית הקברות" - ארצם היא "ארץ טמאה". הארץ המערבית היא **אֶרֶץ אֲחֻזַּת ד'** והיא הארץ של האנשים "החיים" - ולכן הם קראו לשבטים המזרחיים לחזור ולהצטרף אליהם.

כי שם חלקת מחוקק ספון

כנגד הגינוי שמשה מגנה את "המתאווים" שרוצים להיות בצד המזרחי של הירדן, קיימת התייחסות שונה שלו אליהם. בברכת משה לשבט גד נאמר: (דברים לג, כ-כא):

"וַיִּלְגַּד אִמֶּר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֵּד... וַיִּבְרָא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חִלְקַת מַחֲקֵק סָפוֹן..."

משה מברך את הקב"ה על שנטע בשבט גד את תאוות ההתרחבות - "בְּרוּךְ מְרַחֵב גֵּד". משה מברך את שבט גד על שביקשו ליטול ראשונים נחלה - וַיִּבְרָא רֵאשִׁית לוֹ - למרות שהנחלה הזו היא בצד המזרחי. והוא אף מסביר ששבט גד ידע שמשה רבנו (המחוקק של ישראל) ייקבר אצלם - כִּי שָׁם חִלְקַת מַחֲקֵק סָפוֹן.

לפי פשוטו, משה נקבר במקום שהוא מת בו - בהר נבו שנמצא בנחלת ראובן⁷. כאשר משה אומר שה"חלקה" שלו "ספונה" ב"נחלה" של גד הוא מתכוון ל"נחלה" במשמעות סמלית. בני גד היו "גדולי בעלי התאוה" לנחול בצד המזרחי⁸. משה מגלה בברכתו שבני גד ידעו, שמצד אחד הוא מגנה את תאוות ההתרחבות שלהם; אך מצד שני הוא מסכים שיש צורך והצדקה בדרכם. וכאות הצדקה לדרכם הוא מסכים ליטול את חלקת הקבר שלו בצד של בעלי התאוה - הצד המזרחי של הירדן.

משה היה יכול להרבות בתפילה ולהיכנס לארץ ישראל, אך הקב"ה ביקש ממנו להסכים ולהישאר בצד של "קברות - בעלי התאוה", כדי להראות שיש הצדקה גם בדרכם, וגם הם ממלאים את רצון הבורא. כך מבואר בסוגיה במסכת סוטה (דף יד, א) שם רבי שמלאי דורש את הכתוב בנבואת ישעיה "וְאֵת פְּשָׁעִים נִמְנָה" על משה רבנו שהסכים להיות נמנה יחד עם מתי המדבר שלא זכו להיכנס לארץ. העיון בנבואה מגלה שמשה נקבר בחוף לארץ לאחר שהסכים לכך מרצונו (ישעיהו נג, ט): "וַיִּתֵּן אֶת רֶשְׁעֵים קְבָרוֹ וְאֵת עֲשִׂיר בְּמַתָּיו...". משה הסכים לתת את הקבר שלו בצד של ה'רשעים' - האנשים שמקומם בחיים הוא ב"קברות - בעלי התאוה". משה הסכים להיות במותו ('בְּמַתָּיו') - יחד עם הרודפים אחרי 'העושרי' ('וְאֵת עֲשִׂיר'). משה הסכים שה"חלקה" שלו תהיה בצד המזרחי של הירדן.

וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר

בסיכום הדברים נמצאנו למדים, שלפי פשוטו משה נקבר במקום שהוא מת בו - בהר נבו; אך הכתוב מדגיש פן אחר של הקבורה שלו. הכתוב מדגיש שמשה לא נקבר בארץ ישראל. הכתוב אינו מסתפק בתיאור העובדה שהוא נקבר 'בְּאֶרֶץ מוֹאָב'; והוא מוסיף לנו את הפן הרגשי של הדבר. משה חינך את ישראל לקרוא לאזור הזה 'הַגֵּיא' - כדי להדגיש שהמקום הזה של רדיפת העושר הוא "נחות" מבחינה רוחנית. משה חינך את ישראל לקרוא לצד המזרחי של הירדן בשם 'מוֹל בֵּית פְּעוֹר' - כדי להדגיש שברדיפת העושר קיים צד של עוון 'פְּעוֹר'. אך למרות זאת התורה מדגישה שמשה נקבר שם - משה נמצא שם עם 'הרשעים האלו' ש"קבורים שם בחייהם". כוונת הכתוב מתבארת בתרגום יונתן, שרמז שעוון פֵּעוֹר שמוזכר בכתוב הזה - אינו עוון גמור!

התורה מרמזת בכתוב הזה, שהעולם יגיע למטרת בריאתו כאשר הוא יתפתח, הן מבחינת חיי תורה ואמונה, והן מבחינת חיי עושר ורווחה. בעולם יש "מקום (=תפקיד)" לכמה סוגי אנשים. יש "מקום" ללווים ולכהנים שאין להם נחלה גשמית - "ד' הוא נְחֻלָּתוֹ". יש "מקום" לשבטים שנכנסו לצד המערבי שהוא "אֶרֶץ אֲחֻזַּת ד'". שבטים אלו אינם רוצים לרדוף אחרי העושר, הם מתעסקים בגשמיות מתוך ההכרח; אך עיקר רצונם להתעלות מבחינה רוחנית ונחלותיהם הגשמיות נחשבות 'אֲרָצוֹת הַחַיִּים'. ברם יש מקום (=תפקיד) גם לשבטים שנשארו ביצד של פְּעוֹר; מפני שהתאוה שלהם לעושר מפתחת את העולם. העובדה שמשה הסכים להיקבר אצלם מוכיחה ש"עוֹן פְּעוֹר" שמיוחס להם - אינו עוון גמור.

¹ כעין כך מבואר בדברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוק"ל בגליון "החברותא" (פרשת יתרו תשסז גליון 297): "... לא שעשו את העגל ממש, רק היות ובטל רוח משה רבינו, ובני ישראל זרקו זאת הבקשה (יקום עשה לנו אלהים) לאש, יצא עגל. ומה גרם העגל? זה שאיבדו את רוח משה רבינו נתפס בהם מלאך המות והוא העגל".

² ילקוט שמעוני תורה רמז תשלב: "רבי שמעון בן מנסיא אומר ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבהן בגדולים שבהן... ירדה אש מן השמים והיתה קופלת בהם מחתה והולכת ולא היה בין המתים ובין החיים כלום".

³ בספר במדבר מסופר פעמיים שאהרון נקבר ב"ה' הָהָר"; אולם בספר דברים מסופר שהוא נקבר ב"מוֹסְרָה". במאמר "[הקבורה המסתורית של אהרון](#)" התבאר שהקבורה של אהרון ב"מוֹסְרָה" - היתה קבורה במשמעות סמלית. והיא מסמלת הכרה של בני ישראל בצורך ב"מקום" (=תפקיד) של כהנים ושל לויים.

⁴ כמו (ויקרא ה, ח): "וּמִלֶּקֶת אֶת רֹאשׁוֹ מִמוֹל עֶרְפוֹ", שמשמעותו - מַצַּד עֶרְפוֹ.

⁵ כמבואר בספרי דברים (פיסקא ל, כט) וברש"י דברים (ג, כט)

⁶ בספר 'שימושא רבא' (נתחבר בימי הגאונים) מרומז ש'עוון פְּעוֹר' מוזכר בכתוב הזה - במשמעות סמלית. וזו לשון בית יוסף אורח חיים סימן לב: "וכתוב ב'שימושא רבא' שצריך שיהיה שְׁעָרָה (שכורכים בו את פרשיות התפילין) - של עגל, כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטא, דכתיב (יהושע כב יז) 'הִמְעַט לָנוּ אֶת עוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטְהַרְנוּ מִמֶּנּוּ'". דברי ה'שימושא רבא' טעונים ברור מפני שהוא מביא פסוק שמתייחס לעוון פְּעוֹר כדי לסייע לצורך לזכור את חטא העגל. אולם לפי מה שהתבאר במאמר זה, חטא העגל לא היה עבודה זרה ממש אלא הוא משמש בתורה באופן סמלי כביטוי חריף להעדפת העולם הגשמי על פני העולם הרוחני. ספר יהושע מזכיר את 'עוֹן פְּעוֹר' לשם אותה המטרה; ולכן ה'שימושא רבא' מביא אותו כסיוע לצורך לזכור את החטא הסמלי של 'חטא העגל'.

⁷ במדבר לב, לח; דברי הימים א ה, ח. הבנה זו עולה גם מתרגום יונתן בכמה מקומות (במדבר לב, ג; לב, לח; לג, מז); וכן כתב אבן עזרא.

⁸ שבת ראובן היה מרובה משבת גד כמבואר במנין השבטים שבפרשת פנחס (במדבר לב); והוא אף היה חשוב ממנו - והדגל המשותף של שניהם היה נקרא "דגל מחנה ראובן". אולם במשא ומתן ששני השבטים האלו ניהלו כדי לנחול בצד המזרחי, הכתוב מקדים תמיד את בני גד לבני ראובן. הסיבה לכך היא מפני שבני גד היו אלו שעוררו את בני ראובן לנחול עימם בצד המזרחי.

⁹ גם הזוהר דורש את הכתוב הזה על משה רבנו (רעיא מהימנא ג, נשא דף קכה ב; כי תצא דף רפא א).

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור
אדר ב' תשנ"ב

הצורך בכוונה מצד עדי קידושין

שאלה

האם שני אנשים שנועדו להיות עדים לצורך קידושין, צריכים להתכוון להיות עדים בשעת נתינת הטבעת, או מספיק שיראו את מעשה הקידושין אפילו בלי כוונה להיות עדים?

תשובה

מעיקר הדין אין הכרח לייחד עדי קידושין¹, ואפילו אם לא נתכוונו העדים להיות עדים בקידושין אלה, הרי הם כשרים לעדות².
ומכל מקום נהגו לייחד עדי קידושין ולהזמין מתוך ציבור הנאספים ולקבוע שהם הם עדי קידושין³.
במקרה שלא ייחד עדים לקידושין ויש בקהל כשרים ופסולים, הקידושין חלו והכשרים לבד הם הנעשים עדי קידושין, ולא הפסולים⁴.

¹ שו"ע (אבן העזר סי' מב, ד).

² "בית מאיר" (שם סי' מ"ב ד), "חתם סופר" נאבן העזר ח"א סי' ק).

³ ריטב"א (קידושין מג ע"א) בשם רבו, "אבני מילואים" (סי' מב ס"ק ו), "קצות החושן" (סי' לו ס"ק א), "ערוך השולחן" (אבן העזר סי' מב, לא).

⁴ בגיטין וקידושין שיש בהם צורך בעדים לקיום הדבר, אפילו בסתמא אומרים שכוונתו לעדים הכשרים.
"חתם סופר" (אבן העזר ח"א סי' ק), "אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' עו) על-פי "אבני מילואים" (סי' מב ס"ק ו).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שולחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי הנוסף את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!
מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית